

Heulwen Dan Gymylau

Llawlyfr Ymgyrch
Eglwysi Dementia-gyfeillgar
Undeb yr Annibynwyr Cymraeg

Neges y Parchedig Dyfrig Rees,

Ysgrifennydd Cyffredinol, Undeb yr Annibynwyr Cymraeg

Cynyddodd ein hymwybyddiaeth o ddementia'n ddirfawr dros y blynyddoedd diwethaf ac eithriad, bellach, yw i neb fod heb wybod am rywrai sy'n byw gyda'r cyflwr, eu teuluoedd a'u gofalwyr. Nid syndod hynny, oherwydd dywed y Gymdeithas Alzheimer fod 45,000 o bobl yng Nghymru'n byw gyda dementia, a bydd 1 o bob 3 ohonom wedi gofalu am rywun sy'n byw gyda'r cyflwr rywbryd yn ystod ein hoes. Yn ôl ystadegau'r GIG, mae gan 1 ym mhob 14 o drigolion Cymru dros 65 oed ddementia – ffaith y mae'r eglwysi, sydd â chanran uchel o aelodau hŷn yn perthyn iddynt, wedi ei synhwyro ers tro.

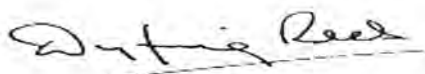
Mae'n llawenydd mawr derbyn y ffeil hon i law. Mae'n datgan yn glir benderfyniad yr eglwysi i fynd i'r afael ag un o gyflyrau enbytaf ein dydd, ac yn mynegi eu hargyhoeddiad yn y lle creiddiol – hanfodol, yn wir – sydd i ofal yn y bywyd Cristnogol. Pleser digymysg yw cyflwyno'r gwaith hwn, sy'n adnodd mor werthfawr, i sylw'r eglwysi Undeb yr Annibynwyr Cymraeg, gan eu hannog bob un i ymroi at fod yn Eglwys Dementia-gyfeillgar.

O fewn y ffeil, cewch ddysgu mwy am y cyflwr a gwybod am y gwasanaethau a'r gefnogaeth sydd ar gael i'r rhai sydd ei angen. Cyn bwysiced fydd yr arweiniad ar sut i fod yn eglwys agored ei chalon, ei chlust a'i llaw wrth gynnig cefnogaeth a chynhaliaeth – ysbrydol ac ymarferol – fydd yn cyfoethogi bywyd y rhai sy'n byw gyda dementia, ac fe ddigwydd hynny oherwydd y mae yn ein heglwysi, o hyd, bobl â chalon i weithio.

Yn eu plith mae aelodau'r gweithgor – Emlyn Davies, Sian Meinir, Rhodri-Gwynn Jones a Gwilym Huws – a lwyddodd dan nawdd Adran Dinasyddiaeth Gristnogol y Cyngor i lunio'r gwaith hwn, sy'n achos cymaint diolch, llawenydd a balchder i ni fel Annibynwyr.

Rydym yn diolch i'r Gymdeithas Alzheimer, Ymddiriedolaeth Gofalwyr Cymru, Prifysgol Bangor, Panel Diogelu Cydenwadol a TIDE (Together in Dementia Everyday) am eu cymorth a'u hawgrymiadau gwerthfawr wrth baratoi'r deunyddiau.

Rwy'n gwbl ffyddiog bod llaw yr Arglwydd ar y gwaith ac y daw bywyd drwyddo.

Diolchiadau

Ni fyddai cynhyrchu'r pecyn hwn, fel rhan o ymgyrch Eglwysi Dementia-gyfeillgar Undeb yr Annibynwyr, wedi bod yn bosib heblaw am gydweithrediad parod nifer o unigolion a sefydliadau. Caiff y naw a fu mor garedig â chyfrannu un neu ragor o oedfaon eu henwi yn Adran 3. Wrth fanteisio ar y cyfle hwn i ddiolch yn ddiffuant i'r gweddill am bob cymwynas a chyngor, prysurwn i ychwanegu mai ni, Gweithgor yr Ymgyrch, sy'n gyfrifol am unrhyw ddiffygion yn y gwaith.

Beti-Wyn James, Llywydd yr Undeb,
am ei herthygl ar seiliau diwinyddol Eglwysi Dementia-gyfeillgar;

Dyfrig Rees, Ysgrifennydd yr Undeb,
am ei neges agoriadol yn cyflwyno'r pecyn;

Catrin Hedd Jones
am gynnig nifer o awgrymiadau adeiladol;

Iestyn Hughes
am ei ganiatâd i gynnwys y lluniau ar dudalennau 31 a 71;

John Phillips
am ei ganiatâd i gyhoeddi englyn o'i eiddo er cof am ei wraig, Bethan;

Julie Edwards
am gyflwyno nifer o ychwanegiadau gwerthfawr;

- Elinor Wyn Reynolds, Rhodri Darcy ac Ann Williams, o Dŷ John Penri, am eu cymorth parod a chyson.

Dylunydd:
stiwedio@ceri-talybont.com

Argraffwyr:
Serol Print www.serolprint.cymru

Cyhoeddwy:
Undeb yr Annibynwyr Cymraeg, Mai 2022.

Cynnwys

	Tud
Neges y Parchedig Dyfrig Rees, Ysgrifennydd Cyffredinol yr Undeb	3
Cyflwyniad i'r Ymgyrch	7
Adran 1: Seiliau Diwinyddol Eglwys Dementia-gyfeillgar (Y Parchedig Beti-Wyn James, Llywydd yr Annibynwyr)	11
Adran 2: Tyfu'n Eglwys Dementia-gyfeillgar	17
Adran 3: Patrymau ar gyfer Oedfaon	31
Adran 4: Grym Cerddoriaeth	75
Adran 5: Manylion Cwrs Ffrindiau Dementia	83
Adran 6: Sefydliadau ac Elusennau, Adnoddau Digidol a Llyfrau Print	87
Adnoddau Pellach:	96
Atodiad: Rhagor o Oedfaon	
Fideo ar gyfer Eglwys Dementia-gyfeillgar	

Mae heulwen dan gymylau – a gwên
Yn gudd yn y dagrau;
Yna afiaith hen hafau
Ddaw'n ei dro i'r co' – cyn cau.

(John Phillips)

Cyflwyniad

Bob tri munud o bob dydd o bob wythnos, bydd rhywun yng ngwledydd Prydain yn cael gwybod bod dementia arno ef neu hi. Dyna faint y broblem. Mae hynny'n amlach na pheidio yn arwain at straen dychrynlyd ar y teulu, boed hynny'n ariannol, yn gorfforol, yn emosiynol neu'n ysbrydol. Yn ôl ffigurau'r Gymdeithas Alzheimer, mae dros 850,000 o bobl yng ngwledydd Prydain yn byw gyda dementia. Y disgwyl yw y bydd y cyfanswm wedi cyrraedd miliwn erbyn y flwyddyn 2025, ac wedi dyblu i ddwy filiwn erbyn 2050. Gydag un o bob chwech o bobl dros 80 oed yn dioddef, a 40,000 o rai o dan 65 oed wedi derbyn diagnosis, gwelwn pa mor eang yw gafael yr afiechyd creulon hwn ar ein cymdeithas heddiw. Go brin fod yna lawer o deuluoedd sydd heb gael rhyw brofiad o ddementia.

Mae Undeb yr Annibynwyr yn credu bod ein heglwysi ni mewn sefyllfa gref i gynnig cefnogaeth werthfawr i bobl sy'n byw gyda dementia, ac i'w teuluoedd a'u gofalwyr, a hynny ar fwy nag un lefel.

Sut y Medrwn Ni Helpu

Yn y lle cyntaf, mae gennym adnoddau a chyfleusterau a fedrai fod o gymorth mawr i gynnig man cyfarfod diogel i gynnal gweithgareddau amrywiol megis awr grefftau, caffi cof, sesiwn gerddorol neu chwarae gemau. O'u defnyddio'n ddoeth, gall ein hadeiladau fod yn werthfawr iawn i rai sy'n trefnu sesiynau ar gyfer gofalwyr, teuluoedd a rhai sy'n byw gyda dementia.

Yn ail, rydym yn gymdeithas ofalgar sy'n credu mewn cynorthwyo ein cymdogion a'n cyd-ddynion, a gallem gynnig ein hunain mewn gwahanol ffyrdd yn ôl y galw. Weithiau, efallai bod angen rhywun ar rota wythnosol i warchod am awr neu ddwy, neu i sgwrsio ar ben arall y ffôn.

Agwedd arall yw'r amrywiaeth o arbenigedd sy'n bodoli o fewn cymunedau ein heglwysi, a'r profiad helaeth o gydweithio gydag asiantaethau a chynghorau lleol.

Yn drydydd, gall ein hoedfaon presennol fod yn gysur fel man cyfarwydd a chynnes i rai sydd â brith gof am ganu emynau a chlywed adnodau. Hyd yn oed os yw'r cof diweddar yn dirywio, gall fod teimladau cynnes yn parhau am brofiadau melys o'r gorffennol mewn oedfaon a chyfarfodydd cymdeithasol o fewn muriau'r capel neu'r festri.

Yn bedwerydd, rhaid cofio nad yw anghenion ysbrydol llawer iawn o bobl sy'n byw gyda dementia yn cael eu diwallu. Efallai bod tuedd i rai gadw draw o'r oedfaon, ond rhaid pwysleisio na ddylai dementia fod yn rhwystr i bobl fedru dod i addoliad. Dylem eu croesawu a llunio oedfaon arbennig ar eu cyfer lle bo angen.

Ailddarganfod y Person

Yn Adran 1 y pecyn hwn, mae'r Parchedig Beti-Wyn James yn ymdrin â diwinyddiaeth dementia. 'Cawn ein herio,' meddai, 'i ganolbwyntio ar yr unigolyn yn hytrach nag ar y dementia. Credaf fod cymuned yr Eglwys yn cael ei galw i wrando ar lais egwan y sawl sy'n byw gyda dementia, a thrwy eu llais ailddarganfod y person a deall ei anghenion, yn gorfforol ac yn ysbrydol.'

Dyma pam ein bod yn arwain ymgyrch i geisio gwneud ein heglwysi i gyd yn rhai dementia-gyfeillgar, ac mae hynny'n golygu addysgu ein haelodau a'n swyddogion, cynghori teuluoedd ynghylch y cymorth sydd ar gael, a chydweithio gyda mudiadau ac enwadau eraill i wneud safiad dros hawliau'r unigolion, eu gofalu a'u teuluoedd.

Dementia a Covid-19

Un o'r gwirioneddau tristaf am y pandemig diweddar yw bod yr effaith ar bobl sy'n byw gyda dementia wedi bod yn waeth nag ar odid unrhyw garfan arall o gymdeithas. Yn ôl ffigurau a ryddhawyd gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol am fisoedd Mawrth ac Ebrill 2020, bu farw 25,000 o bobl yng Nghymru a Lloegr y gwyddom eu bod wedi cael diagnosis o ddementia cyn hynny, ac mae'r ffigur hwnnw ddwywaith yn uwch na'r hyn y byddem ni wedi disgwyl ei weld mewn blwyddyn arferol. Dywed yr arbenigwyr wrthym mai dementia yw'r cyflwr meddygol mwyaf cyffredin oedd eisoes yn bodoli ymysg y rhai sy'n marw o coronafeirws. Erbyn hyn, mae'r Gymdeithas Alzheimer yn honni bod y Gwasanaeth Gofal yn gwbl annheg ac yn anaddas i rai sy'n byw gyda dementia, a'u bod hwy a'u teuluoedd yn wynebu canlyniadau dinistriol o ganlyniad i'r ynysu cymdeithasol a methiannau'r Gwasanaeth Iechyd Gwladol. Nid adlewyrchiad ar yr unigolion sy'n gweithio o fewn y gwasanaethau hynny yw'r feirniadaeth hon, wrth reswm, ond condemniad damniol o agweddau a blaenoriaethau gwahanol lywodraethau.

O'n safbwynt ni fel Annibynwyr, dagrau pethau yw bod y cyfnod clo cyntaf wedi dod ar yr union adeg pan oeddem ar fin lansio cynllun newydd a chyffrous i annog troi ein heglwysi'n rhai dementia-gyfeillgar. Roedd y penderfyniad i ysgogi

ymgyrch o'r fath wedi'i wneud yng nghyfarfodydd yr Undeb yn Rhydymain yn 2019, a rhai ohonom wedi treulio'r misoedd canlynol yn casglu tystiolaeth gan unigolion, teuluoedd, gofalwyr, arbenigwyr yn y maes, meddygon, cynrychiolwyr Cymdeithas Alzheimer, gweinidogion ac aelodau gwahanol eglwysi. Buom yn ymchwilio i'r gwahanol adnoddau printiedig a digidol sydd ar gael, a chyrhaeddwyd y pwynt lle roeddem yn barod i droi'r cyfan yn rhaglen waith uchelgeisiol. Dechreuwyd trafod gydag enwadau eraill, ac roedd gobaith gwirioneddol y byddem yn gweld cyhoeddi cynllun anturus i'w weithredu ledled Cymru.

A dyna pryd y daeth yr aflwydd fel huddygl i botes i darfu ar y cyfan. Gan mai hanfod ein cynlluniau oedd cymell pobl i gymysgu a chymdeithasu, i agor drysau capeli i greu cymunedau newydd er mwyn cyfeillachu a diddanu, ac i arbrofi gyda ffurfiau gwahanol o addoli, roedd natur y cloi yn gwbl groes i'r ddelfryd honno. Er bod modd bod yn ofalgar a chymdogol dros y ffôn, ac er bod modd dangos consŷrn o bell drwy gyfrwng dulliau rhithiol, nid cynllun hyd-braich yw craidd yr ymgyrch eglwysi dementia-gyfeillgar. Mae cofleidio'r rhai sy'n byw gyda dementia yn golygu gwneud hynny wyneb-yn-wyneb.

Deffro Ymwybyddiaeth

Ein gobaith yn y lle cyntaf yw deffro ymwybyddiaeth o'r cyflwr ymhlith aelodau ein heglwysi. Os yn bosibl, hoffem weld o leiaf un person o bob eglwys yn dilyn cwrs syml, ond hynod o werthfawr, i ddod yn 'ffrind dementia'.

I gyd-fynd â'r addysgu sylfaenol am y cyflwr, rydym yn annog yr eglwysi i groesawu rhai sy'n byw gyda dementia, ynghyd â'u teuluoedd a'u gofalwyr, i'w plith. Mae hynny'n cynnwys rhannu awgrymiadau ynglŷn â pha fath o gyfarfodydd cymdeithasol addas y gellid eu cynnal, boed hynny'n gaffi, sesiynau canu, awr grefftau, gemau neu rannu lluniau i ddenu atgofion. Er enghraifft, byddwn yn cynnal sesiynau cerddorol ar gyfer rhai sy'n byw gyda dementia, ac yn ceisio ysgogi eraill i wneud yr un peth.

Weithiau, mewn rhai achosion, efallai y byddai hyn yn golygu addasu ychydig ar adeiladau a strwythuro'r drefniadaeth weinyddol i fod yn ddementia-gyfeillgar. Gellid cynnal asesiad risg, addasu ychydig bach ar yr arwyddion a'r dodrefn os oes angen, a phenodi person canolog i fod yn gydlynnydd dementia. Byddai'n fuddiol hefyd i drefnu rota o warchodwyr i roi ysbaid i'r teulu/gofalwyr am awr neu ddwy bob hyn a hyn.

Gwyddom am ambell eglwys oedd yn teimlo mai gwell fyddai rhoi eu cefnogaeth i weithgareddau sydd eisoes yn digwydd yn yr ardal, yn hytrach na chreu digwyddiadau o'r newydd, ac mae hynny'n gwneud synnwyr yn aml.

Arweiniad Ysbrydol

Rydym yn gosod cryn bwyslais ar arweiniad ysbrydol, ac fe welwch fod y ffeil hon yn cynnwys patrymau o oedfaon y gellid eu cynnal, sy'n addas ar gyfer rhai'n byw gyda dementia, eu teuluoedd a'u gwarchodwyr. Dylid cofio nad cefnogi teuluoedd dementia yw'r unig nod, ond y gallant hwythau, yn eu tro, gyfoethogi bywyd yr eglwys.

Cymorth Pellach

Drwy'r gwahanol adrannau yn y ffeil hon, fe welwch gyfeiriadau at gymorth pellach. Mae'r rhifau ffôn a'r gwefannau yno i chi eu defnyddio, ac mae yna gyfoeth o wybodaeth ar gael. Y peth pwysicaf y medrwn ni fel Undeb ei wneud ar hyn o bryd yw ymbilio ar eglwysi i gynnig cefnogaeth i aelodau a'u teuluoedd lle mae dementia'n bodoli. Os bydd swyddogion eglwysi o'r farn fod ar deuluoedd angen cymorth pellach, dylid eu hannog i gysylltu â'r Gymdeithas Alzheimer ar 03300 947 400 (llinell Gymraeg) neu drwy eu gwefan www.alzheimers.org.uk